

Vývoj obyvatelstva v roce 2020 – shrnutí

Populační vývoj České republiky v roce 2020 výrazně ovlivnila epidemie onemocnění covid-19. Protiepidemická opatření či přímo samotná epidemie se odrazila téměř ve všech sledovaných demografických procesech¹, v mnohých případech byly přerušeny dlouhodobé trendy, či přepisovány dosavadní minima/maxima v rámci období posledních deseti let, na které se publikace zaměřuje.

Počet obyvatel České republiky mezi 1. lednem a 31. prosincem roku 2020 vzrostl o 7,8 tisíce, což představovalo ani ne pětínový přírůstek ve srovnání s rokem 2019. Saldo zahraniční migrace zůstalo kladné, když dosáhlo 26,9 tisíce, meziročně ale bylo o 39 % nižší. Výrazný úbytek obyvatel, od počátku století nejvyšší, o 19,1 tisíce, byl zaznamenán přirozenou měnou. Bilance obyvatel podle rodinného stavu ke konci roku 2020 vykazovala oproti předchozím letům větší meziroční nárůst svobodných, resp. pokles sezdáných osob v populaci.

Po šestiletém období růstu se v roce 2020 výrazně snížil počet sňatků (o 9,5 tisíce na 45,4 tisíce) a také intenzita sňatečnosti. Méně bylo i rozvodů (21,7 tisíce), rozvodovost byla nejnižší od počátku století. Počet živě narozených dětí třetím rokem v řadě mírně poklesl (na 110,2 tisíce), úhrnná plodnost však stagnovala na úrovni 1,71 dítěte na jednu ženu. Počet zemřelých se v roce 2020 vyšplhal k 129,3 tisíce (meziročně o 16,9 tisíce výše) a byl nejvyšší od roku 1987. Rekordně vysoké počty zemřelých byly koncentrovány v posledních třech měsících roku, kdy v Česku propukla podzimní vlna epidemie koronaviru. Zhoršené úmrtnostní podmínky srazily dosud rostoucí střední délku života zhruba o sedm let zpátky, u mužů o 1 rok na 75,3 let a u žen o 0,7 roku na 81,4 let.

V průběhu roku 2020 vzrostl počet obyvatel České republiky o 7 838, z počátečního stavu 10 693 939 osob (k 1. 1.) na koncových 10 701 777 (k 31. 12.). Šlo o nejmenší meziroční nárůst v poslední uplynulé dekádě, odhlédneme-li od výjimečného úbytku osob v roce 2013. Od počátku roku 2011, kdy byl poprvé počet obyvatel založen na výsledcích sčítání lidu z roku 2011, se populace Česka rozrostla celkem o 215,0 tisíce osob. Pro její růst nejen v úhrnu za období let 2011–2020, ale i v roce 2020, byly klíčové přírůstky obyvatel zahraniční migrací (úhrnný migrační zisk za posledních deset let činil 221,7 tisíce). Přirozená měna v úhrnu počet obyvatel snížila (o 6,6 tisíce za roky 2011–2020), když výrazný přirozený úbytek o 19,1 tisíce osob byl zaznamenán právě v roce 2020, mírný také v letech 2013, 2015 a 2019, a přirozený přírůstek v ostatních letech navyšoval počet obyvatel pouze okrajově (nejvyšší bilance 4,9 tisíce v roce 2016).

Počet obyvatel ve třech hlavních věkových skupinách se i přes specifčnost roku 2020 vyvíjel nadále stejným směrem jako v předchozích letech. Dětská složka populace (0–14 let) se v průběhu roku 2020 rozrostla o 9,5 tisíce osob na 1,72 milionu a představovala tak 16,1 % všech obyvatel (o 1,6 p. b. více než na počátku roku 2011). V početním růstu pokračovala dále také populace seniorů ve věku 65 a více let, a to o 26,7 tisíce na 2,16 milionu osob. Podíl seniorů v populaci při tom poprvé přesáhl jednu pětinu (činil 20,2 %, o 4,6 p. b. více než na počátku roku 2011). Jak u dětí, tak u seniorů však bylo tempo růstu v roce 2020 v rámci dekády vůbec nejnižší. Do nejširší hlavní věkové skupiny osob produktivního věku (15–64 let) se na konci roku 2020 řadilo 6,82 milionu obyvatel, tj. 63,8 % z celku (na počátku roku 2011 tvořily 69,9 %). Skupina osob v produktivním věku již dvanáct let v řadě početně klesá, v roce 2020 o 28,4 tisíce, nicméně její meziroční úbytky byly v posledních třech letech již mírnější než na počátku desetiletí.

¹ Oproti předchozím letům publikace nově neobsahuje kapitulu o vývoji potratovosti. Sběr dat o potratech má v gesci Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR), který údaje zveřejňuje v každoroční tematické publikaci *Potravy* (viz www.uzis.cz). Český statistický úřad data sebraná ÚZIS ČR přebírá v nezměněné podobě, přičemž je lze i nadále najít ve standardních tabulkových publikacích (např. v *Demografické ročence ČR* na <https://www.czso.cz/csu/czso/publikace-o-obyvatelstvu>).

Tab. A Počet a struktura obyvatel, 2011*–2020 (k 31. 12.)

	2011*	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	Počet obyvatel						
Počet obyvatel celkem	10 486 731	10 553 843	10 578 820	10 610 055	10 649 800	10 693 939	10 701 777
Pohlaví: muži	5 147 231	5 186 330	5 200 687	5 219 791	5 244 194	5 271 996	5 275 103
ženy	5 339 500	5 367 513	5 378 133	5 390 264	5 405 606	5 421 943	5 426 674
Věk: 0–14	1 521 765	1 623 716	1 647 275	1 670 677	1 693 060	1 710 202	1 719 741
15–64	7 327 997	6 997 715	6 942 623	6 899 195	6 870 123	6 852 107	6 823 714
65+	1 636 969	1 932 412	1 988 922	2 040 183	2 086 617	2 131 630	2 158 322
Rodinný stav: svobodní/é	4 181 079	4 389 651	4 429 596	4 471 927	4 515 573	4 559 236	4 607 152
z toho ve věku 15+	2 659 314	2 765 935	2 782 321	2 801 250	2 822 513	2 849 034	2 887 411
ženatí/vdané	4 453 397	4 236 060	4 211 817	4 191 750	4 181 867	4 176 185	4 136 315
rozvedení/é	1 086 763	1 180 639	1 193 417	1 206 605	1 216 171	1 225 451	1 229 316
ovdovělí/é	765 492	747 493	743 990	739 773	736 189	733 067	728 994
	Ukazatele složení obyvatel podle věku a podle rodinného stavu						
Podíl věkové skupiny (%): 0–14	14,5	15,4	15,6	15,7	15,9	16,0	16,1
15–64	69,9	66,3	65,6	65,0	64,5	64,1	63,8
65+	15,6	18,3	18,8	19,2	19,6	19,9	20,2
Průměrný věk	40,9	41,9	42,0	42,2	42,3	42,5	42,6
Věkový medián	39,8	41,5	41,9	42,3	42,6	43,0	43,3
Index stáří ¹⁾	107,6	119,0	120,7	122,1	123,2	124,6	125,5
Index ekonomické závislosti ²⁾	55,4	61,4	63,2	64,8	66,3	67,8	69,0
Podíl (%) v populaci 15+: svobodní/é	29,7	31,0	31,2	31,3	31,5	31,7	32,1
ženatí/vdané	49,7	47,4	47,2	46,9	46,7	46,5	46,1
rozvedení/é	12,1	13,2	13,4	13,5	13,6	13,6	13,7
ovdovělí/é	8,5	8,4	8,3	8,3	8,2	8,2	8,1

* V případě roku 2011 údaj k 1. 1.

¹⁾ Počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0–14 let.²⁾ Počet osob ve věku 0–19 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 20–64 let.

Jak potvrzují další ukazatele, vývoj věkové struktury pokračoval v roce 2020 ve směru stárnutí populace. Průměrný věk obyvatel ČR se meziročně zvýšil o 0,1 roku na 42,6 let, věkový medián o 0,3 roku na 43,3 let a index stáří vzrostl ze 125 na 126 seniorů ve věku 65 a více let na 100 dětí do 15 let věku (nejmenší meziroční nárůst v uplynulé dekádě). Na sto osob ve věku 20–64 let připadlo k 31. 12. 2020 (tzv. index ekonomické závislosti) celkem 69 osob ve věku 0–19 či 65 a více let (o 1 více než o rok dříve).

Výsledky bilance obyvatel podle rodinného stavu ke konci roku 2020 ukázaly na výraznější vzestup podílu svobodných a naopak pokles podílu sezdaných osob v populaci ČR, než k jakému docházelo v předchozích letech. V populaci osob ve věku 15 a více let bylo celkem 32,1 % osob svobodných (o 0,4 p. b. více než v roce 2019 a o 2,5 p. b. více než na počátku roku 2011), 46,1 % osob v rodinném stavu ženatých/vdaná (o 0,4 p. b. méně meziročně, resp. o 3,6 p. b. méně než v roce 2011), 13,7 % rozvedených (meziroční stagnace podílu, ale o 1,6 p. b. více než v roce 2011) a 8,1 % ovdovělých (meziroční stagnace podílu, ale o 0,4 p. b. méně než v roce 2011). Nejvíce se přitom v průběhu desetiletí proměnilo složení obyvatel ve věku mezi 30 a 44 lety. V pozadí lze vidět zejména změny ve sňatečnosti.

Zatímco v předchozích šesti letech počty sňatků pravidelně rostly, v průběhu roku 2020 vstoupilo do manželství 45 415 párů snoubenců, o 9,5 tisíce méně než o rok dříve. Výrazný meziroční pokles sňatků (o 17 %) vyvolala zejména protiepidemická opatření, resp. vládní nařízení regulující možnost a velikost svatebních obřadů co do (maximálně možného) počtu účastníků. Březnový počet sňatků (647) představuje nově vůbec nejnižší měsíční úhrn sňatků ve více než stoleté historii české statistiky a nízký zůstal počet sňatků i v dubnu (742). Nejvíce svatebních obřadů se tentokrát konalo v srpnu (10 084) a září (8 629).

Úbytek sňatků se projevil i na úrovni sňatečnosti, která poklesla jak u svobodných, tak u rozvedených osob². Při zachování intenzity sňatečnosti svobodných na úrovni roku 2020 by do prvního manželství před 50. rokem věku vstoupilo pouze 51,9 % mužů a 60,8 % žen, o 7 p. b. méně než za situace roku 2019 a obdobně (zejména u mužů) jako v roce 2013, kdy byla sňatečnost prozatím historicky nejnižší. Průměrný věk mužů a žen při vstupu do jejich prvního manželství, který se v předcházejících letech již významně neměnil, přitom meziročně vzrostl u mužů o 0,5 na 32,6 let a u žen o 0,6 na 30,4 let. Další sňatek by při mírách sňatečnosti rozvedených z roku 2020 uzavřelo 40,8 % rozvedených mužů a 39,4 % rozvedených žen. I zde byl po šestiletém růstu zaznamenán nemalý meziroční pokles (o 5 p. b.).

Podle údajů Ministerstva spravedlnosti ČR bylo v roce 2020 rozvedeno 21 734 manželství, o 2,4 tisíce méně než v roce 2019 a nejméně od počátku století. Stejně jako v případě sňatků přispěla k nižšímu počtu rozvodů epidemická situace, nicméně počty rozvodů měly mírně klesající trend již v předchozích letech. Podíl rozvodů druhého či vyššího pořadí zůstal na úrovni jedné pětiny. V 58,5 % rozvodů šlo o rozvod manželství, ve kterých žilo (žily) nezletilé dítě (děti). Při setrvání intenzit rozvodovosti v jednotlivých délkách trvání manželství na úrovni roku 2020 by rozvodem skončilo 40,6 % manželství, meziročně o 4,2 p. b. méně a nejméně od počátku století. Oproti roku 2019 se intenzita rozvodovosti snížila v podstatě ve všech délkách trvání manželství. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu se dále zvýšila o 0,2 roku na 13,7 let.

Tab. B Pohyb obyvatel, 2011–2020

Ukazatel	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	Absolutní počty						
Živě narození	108 673	110 764	112 663	114 405	114 036	112 231	110 200
Zemřelí	106 848	111 173	107 750	111 443	112 920	112 362	129 289
z toho do 1 roku věku	298	272	317	304	292	288	249
Sňatky	45 137	48 191	50 768	52 567	54 470	54 870	45 415
Rozvody	28 113	26 083	24 996	25 755	24 313	24 141	21 734
Přistěhovalí	22 590	34 922	37 503	45 957	58 148	65 571	55 661
Vystěhovalí	5 701	18 945	17 439	17 684	19 519	21 301	28 734
Přirozený přírůstek	1 825	-409	4 913	2 962	1 116	-131	-19 089
Přírůstek stěhováním	16 889	15 977	20 064	28 273	38 629	44 270	26 927
Celkový přírůstek	18 714	15 568	24 977	31 235	39 745	44 139	7 838
Sřední stav obyvatel (tis.)	10 505,4	10 553,8	10 578,8	10 610,1	10 649,8	10 693,9	10 701,8
	Na 1 000 obyvatel						
Živě narození	10,4	10,5	10,7	10,8	10,7	10,5	10,3
Zemřelí	10,2	10,5	10,2	10,5	10,6	10,5	12,1
Sňatky	4,3	4,6	4,8	5,0	5,1	5,1	4,2
Rozvody	2,7	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,0
Přistěhovalí	2,2	3,3	3,5	4,3	5,5	6,1	5,2
Vystěhovalí	0,5	1,8	1,7	1,7	1,8	2,0	2,7
Přirozený přírůstek	0,2	0,0	0,5	0,3	0,1	0,0	-1,8
Přírůstek stěhováním	1,6	1,5	1,9	2,7	3,6	4,1	2,5
Celkový přírůstek	1,8	1,5	2,4	2,9	3,7	4,1	0,7

V roce 2020 se živě narodilo 110 200 dětí, o 2 031 méně než v předchozím roce, přičemž šlo o třetí meziroční pokles v řadě. Nižší byl přitom jak počet živě narozených prvorozených dětí, tak druhozených i dětí narozených ve třetím či vyšším pořadí. Úroveň plodnosti však stagnovala na úrovni 1,71 dítěte na jednu ženu a neměnný zůstal také průměrný věk matek při narození dítěte (30,2 let). Podíl dětí narozených mimo manželství se po dvouletém poklesu zvýšil o 0,3 p. b. na 48,5 %. K nárůstu přispěl zejména vyšší podíl narozených mimo manželství u prvorozených (z 57,3 na 58,1 %).

² Úroveň sňatečnosti ovdovělých se z důvodů nízkých počtů událostí zpravidla samostatně nehodnotí.

V průběhu roku 2020 zemřelo 129 289 obyvatel Česka, meziročně o 16 927 více a nejvíce od roku 1987. Téměř veškerý přírůstek připadl na čtvrté čtvrtletí, kdy v Česku propukla vlna epidemie onemocnění covid-19. Meziročně vyšší byl počet zemřelých ve všech pětiletých věkových skupinách nad 30 let věku. Počet zemřelých dětí do jednoho roku věku byl naopak nižší – činil 249 (o 39 méně než v roce 2019) a kojenecká úmrtnost se snížila z 2,6 na 2,3 ‰. Zhoršené úmrtnostní podmínky vedly v roce 2020 k výraznému poklesu naděje dožití při narození, u mužů meziročně o 1,0 roku a u žen o 0,7 roku, když střední délka života dosáhla u mužů na 75,3 let a u žen na 81,4 let. Nejčastějšími příčinami smrti zůstaly i v roce 2020 nemoci oběhové soustavy (36,5 % všech úmrtí mužů a 43,1 % všech úmrtí žen) a novotvary (23,9 % u mužů a 20,4 % u žen). Třetí největší skupinu zemřelých nově představovali zemřelí na onemocnění covid-19 (8,9 % u mužů a 7,3 % u žen), když jako základní příčina úmrtí byl stanoven u 10 539 zemřelých.

Bilance zahraniční migrace v roce 2020 dosáhla 26 927 osob a byla tak o 17,3 tisíce nižší než v roce předcházejícím, nicméně stále vyšší než v letech 2011–2016. Meziročně poklesl počet přistěhovaných (o 9 910 na 55 661) a zároveň se zvýšil počet vystěhovaných (o 7 433 na 28 734). Objem i strukturu migračních proudů přitom ovlivnila protiepidemická opatření omezující pohyb přes hranice země a novelizace zákona o pobytu cizinců na území České republiky. V saldu zahraniční migrace opět výrazně dominovali Ukrajinci, s nárůstem před Slováky. Meziročně nižší byl v roce 2020 také objem vnitřní migrace, když poklesl o 10,7 tisíce na 231 989.

Tab. C Základní intenzitní ukazatele demografického vývoje, 2011–2020

Ukazatel	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tabulková prvosňatečnost - muži (%)	53,5	55,1	56,2	57,6	58,8	59,0	51,9
- ženy (%)	61,0	62,4	64,3	65,4	66,9	67,5	60,8
Průměrný věk při 1. sňatku - muži	32,2	32,4	32,2	32,2	32,2	32,1	32,6
- ženy	29,6	29,8	29,9	29,8	29,8	29,8	30,4
Úhrnná rozvodovost (%)	46,2	46,5	45,2	47,2	44,8	44,8	40,6
Průměrná délka manželství při rozvodu (roky)	12,9	13,0	13,1	13,2	13,4	13,5	13,7
Úhrnná plodnost	1,43	1,57	1,63	1,69	1,71	1,71	1,71
Průměrný věk matek při narození dítěte	29,7	30,0	30,0	30,0	30,1	30,2	30,2
Průměrný věk matek při narození 1. dítěte	27,8	28,2	28,2	28,2	28,4	28,5	28,5
Čistá míra reprodukce	0,69	0,76	0,79	0,82	0,83	0,83	0,83
Podíl živě narozených mimo manželství (%)	41,8	47,8	48,6	49,0	48,5	48,2	48,5
Naděje dožití při narození - muži	74,7	75,6	76,0	76,0	76,1	76,3	75,3
- ženy	80,8	81,5	81,8	81,8	81,9	82,1	81,4
Kojenecká úmrtnost (‰)	2,7	2,5	2,8	2,7	2,6	2,6	2,3

